

ĐI TÌM LÝ GIẢI THUYẾT PHỤC về thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN

TS. NGUYỄN TRỌNG

Trong các văn kiện chuẩn bị cho Đại hội Đảng, có lẽ vấn đề được giới trí thức và các doanh nhân quan tâm nhiều nhất là hiểu thế nào về khái niệm kinh tế thị trường định hướng XHCN (KTTT ĐHXHCN). Cần những lý giải thuyết phục về luận điểm cơ bản này của Đảng.

Nền KTTT ĐHXHCN là khái niệm rất mới. Bản thân nền kinh tế thị trường (KTTT) đã vận hành từ bao nhiêu thế kỷ vẫn còn đang trong quá trình phát triển với những thực tiễn vô cùng phong phú. Hàng trăm tạp chí kinh tế uy tín vẫn liên tục công bố các công trình nghiên cứu về các khía cạnh khác nhau của nền KTTT. Các giải thưởng NOBEL về kinh tế vẫn được trao cho các kết quả nghiên cứu xuất sắc về vấn đề này. Mới đây nhất, giải NOBEL kinh tế 2010 đã được trao cho 3 nhà kinh tế học với những nghiên cứu về **thị trường lao động**, một loại thị trường trong nền KTTT. Vì thế, nếu ai đó cho rằng khái niệm KTTT ĐHXHCN đã được xác định rõ ràng thì thật khó tin! Câu hỏi KTTT ĐHXHCN là gì đang còn chờ sự trả lời thỏa đáng. Đã ai trong chúng ta nghiên cứu kỹ các công trình vừa được quyết định trao giải NOBEL kinh tế năm 2010? Và nếu đã nghiên cứu kỹ thì hiển nhiên có thể nêu rất nhiều câu hỏi như: **Thị trường lao động** trong nền KTTT ĐHXHCN có những vấn đề gì? Những

quy luật nào? Chỉ vấn đề này thôi, nếu được nghiên cứu sâu sắc cũng có thể tiến gần đến ... giải NOBEL! Nói vậy để thấy rằng khái niệm KTTT ĐHXHCN, học thuyết dẫn đường cho công cuộc phát triển kinh tế ở nước ta trong thời kỳ quá độ tiến lên CNXH (chưa biết là bao nhiêu năm) đang cần rất nhiều nghiên cứu. Chúng ta phải vừa làm KTTT ĐHXHCN vừa từng

bước định hình khái niệm này.

Theo tác giả Hoàng Thị Bích Loan ("Giữ vững định hướng xã hội chủ nghĩa trong phát triển kinh tế thị trường ở nước ta hiện nay", Tạp chí Cộng sản, số 7, 2007) thì: Đại hội lần thứ IX của Đảng năm 2001 khẳng định: "... thực hiện nhất quán và lâu dài chính sách phát triển nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần vận động theo cơ chế thị trường, có sự quản lý của Nhà nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa; đó chính là **nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa**".

Trích dẫn trên không nhằm nêu ra định nghĩa KTTT ĐHXHCN mà chỉ muốn nói rằng có lẽ năm 2001 là thời điểm mà khái niệm KTTT ĐHXHCN được Đảng chính thức xác nhận. Trong bài "Sự phát triển nhận thức

Chân dung 3 nhà kinh tế học đạt giải Nobel kinh tế năm 2010 (từ trái qua: Dale T. Mortensen, Peter A. Diamond và Christopher A. Pissarides)

của Đảng ta từ Cương lĩnh năm 1991 đến nay”, GS.TS. Nguyễn Phú Trọng, Ủy viên Bộ Chính trị, Chủ tịch Quốc hội, cũng đã viết: “Phải đến Đại hội IX (tháng 4 năm 2001) khái niệm **“kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa”** mới chính thức được nêu trong văn kiện của Đảng, xem đó là mô hình kinh tế tổng quát trong suốt thời kỳ quá độ đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam”.

Mười năm qua, có nhiều bài viết về vấn đề KTTT ĐHXHCN. Tuy nhiên, dường như các nghiên cứu này chưa vượt ra khỏi việc chỉ ra một số đặc điểm có tính chất định tính của thể chế KTTT ĐHXHCN. Những đặc điểm đó theo tác giả Nguyễn Phú Trọng bao gồm:

❶ Nền KTTT ĐHXHCN có nhiều hình thức sở hữu, nhiều thành phần kinh tế. Trong đó kinh tế nhà nước (KTNN) giữ vai trò chủ đạo; kinh tế tập thể không ngừng được củng cố và mở rộng; kinh tế tư nhân là một trong những động lực của nền kinh tế; kinh tế hỗn hợp, đa sở hữu, nhất là các doanh nghiệp cổ phần ngày càng phát triển; KTNN cùng với kinh tế tập thể ngày càng trở thành nền tảng vững chắc của nền kinh tế quốc dân.

... Chủ trương nhất quán là kinh tế Nhà nước phải giữ vai trò chủ đạo để góp phần điều tiết kinh tế vĩ mô, bảo đảm an sinh xã hội...

- ❷ KTTT ĐHXHCN thực hiện chế độ phân phối chủ yếu theo kết quả lao động, hiệu quả kinh tế, đồng thời theo mức đóng góp vốn cùng các nguồn lực khác và phân phối thông qua hệ thống an sinh xã hội, phúc lợi xã hội.
- ❸ Nhà nước một mặt quản lý nền

KTTT ĐHXHCN bằng pháp luật, chiến lược, quy hoạch, kế hoạch, chính sách; mặt khác bằng lực lượng vật chất mà công cụ chủ yếu chính là vai trò chủ đạo của KTNN, Nhà nước định hướng, điều tiết, thúc đẩy phát triển kinh tế-xã hội.

❹ KTTT ĐHXHCN là phải gắn kinh tế với xã hội, thống nhất chính sách kinh tế với chính sách xã hội, tăng trưởng kinh tế đi đôi với thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội. Mỗi chính sách kinh tế đều phải hướng tới mục tiêu phát triển xã hội; mỗi chính sách xã hội phải nhằm tạo ra động lực thúc đẩy tăng trưởng kinh tế; khuyến khích làm giàu hợp pháp phải đi đôi với xóa đói giảm nghèo. Điều này vừa thể hiện đúng quy luật của sự phát triển lành mạnh, bền vững trong thời đại ngày nay, vừa nói lên mục đích, bản chất của xã hội XHCN. Nếu không giải quyết tốt vấn đề này thì không thể nói đến định hướng xã hội chủ nghĩa, tức là không hơn gì kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa, càng không thể nói đến tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội.

Dù đã có các nghiên cứu như trên, nhưng có thể nói tòa lâu đài KTTT ĐHXHCN vẫn đang vừa xây vừa thiết

Đổi với nước ta, bảo đảm ngày càng tốt hơn an sinh xã hội và phúc lợi xã hội luôn là một chủ trương, nhiệm vụ lớn của Đảng và Nhà nước

kế. Điều đó cũng là bình thường vì chính tòa lâu đài KTTT, trên đó tọa lạc xã hội tư bản, cũng đã và đang đập đi, xây lại không ít! Tuy nhiên, nền móng hay nói đúng hơn là những nguyên tắc cơ bản của nền KTTT thì đã được định hình vững chắc. Nguyên lý chủ yếu của nền KTTT rất đơn giản, đó là: *quy luật cung cầu quyết định số phận của mọi loại hàng hóa - dịch vụ. Người mua và người bán tác động với nhau để xác định số lượng hàng hóa/dịch vụ, xác định giá cả.*

Nguyên lý này có phải là nền móng của KTTT ĐHXHCN không?

Chắc hẳn là không.

Có lẽ cái khác rất lớn ở đây là trong nền KTTT ĐHXHCN có thành phần KTNN, hơn thế nữa lại đóng vai trò chủ đạo. Nguyên lý cơ bản nêu trên của KTTT loại bỏ vai trò chủ đạo của KTNN. Các quốc gia tư bản cũng trải qua giai đoạn dài loại bỏ dần KTNN trong cấu trúc kinh tế. Thực ra, có lẽ cho đến nay cũng không có quốc gia nào là quốc gia KTTT tuyệt đối theo nghĩa Nhà nước hoàn toàn không quản lý nền kinh tế và cả theo nghĩa không có thành phần KTNN trong cơ cấu kinh tế quốc gia. Vấn đề là mức độ của những yếu tố này. Còn chúng ta, thì phương châm chỉ đạo rõ ràng là chỉ chấp nhận một phần nguyên lý cơ bản nói trên của cấu trúc KTTT, song song với nó là phải kiên trì vai trò mà là vai trò chủ đạo của KTNN trong cấu trúc kinh tế quốc gia.

Vì sao cần nguyên tắc này?

Có nhiều cách trả lời câu hỏi trên. Chẳng hạn:

Có người cho rằng đương nhiên phải vậy. Nếu không thì chúng ta xây dựng xã hội tư bản ư?

Có người cho rằng mục tiêu cuối

cùng của cách mạng XHCN là thủ tiêu chế độ người bóc lột người mà sở hữu tư nhân, bản chất của KTTT, là cội nguồn của chế độ này. Vì vậy nếu chưa thủ tiêu được ngay thì cũng phải làm từng bước.

Chúng tôi đề nghị một cách tiếp cận khác để tìm câu trả lời ít tính áp đặt hơn và hy vọng sẽ tìm ra.

Cách tiếp cận đó là: hãy chỉ ra những ưu điểm lớn và những khuyết tật (chủ yếu liên quan đến vấn đề nâng cao đời sống người dân và sự công bằng xã hội) của cấu trúc KTTT. Người ta thường nói về những ưu điểm lớn của KTTT như: các chủ thể phát triển kinh tế thì phát huy cao độ năng lực toàn diện (con người, vốn, khoa học và công nghệ...) để tạo thế mạnh và chiến thắng trong cạnh tranh, người tiêu dùng thì được hưởng những sản phẩm/dịch vụ tốt nhất với giá hợp lý nhất. Người ta cũng nói về những khuyết tật chết người của KTTT. Nền

... mục tiêu cuối cùng của cách mạng XHCN là thủ tiêu chế độ người bóc lột người...

KTTT tạo ra khủng hoảng (thừa và thiếu), tạo ra thất nghiệp, tạo ra độc quyền.

Nhìn vào những ưu việt và những khuyết tật của thể chế KTTT, chúng ta cần rất nhiều nghiên cứu để trả lời câu hỏi chủ yếu sau:

KTTT ĐHXHCN với một đặc trưng khác hẳn KTTT là sự tồn tại, phát triển và giữ vai trò chủ đạo của thành phần KTNN có phát huy được những ưu điểm lớn của thể chế KTTT và khắc phục được những khuyết tật của KTTT hay không?

Có thể có các kết quả khác nhau:

❶ Sự tồn tại, phát triển và vai trò chủ đạo của thành phần KTNN vừa góp phần phát huy những ưu điểm của KTTT vừa góp phần khắc phục các khuyết tật của KTTT. Nếu vậy thì không còn gì để bàn thêm. Chúng ta sẽ quyết tâm đi theo con đường xây

dựng thể chế KTTT ĐHXHCN.

❷ Sự tồn tại, phát triển và vai trò chủ đạo của thành phần KTNN góp phần phát huy những ưu điểm của KTTT nhưng lại không góp phần khắc phục các khuyết tật của KTTT. Nếu vậy thì vị trí và vai trò KTNN cần được xem lại. Cảm giác chung là dường như khả năng này khó xảy ra.

❸ Sự tồn tại, phát triển và vai trò chủ đạo của thành phần KTNN không góp phần phát huy những ưu điểm của KTTT nhưng góp phần khắc phục các khuyết tật của KTTT. Có lẽ khả năng này là nhiều. Chúng ta cần nghiên cứu rất kỹ để định lượng vấn đề này, từ đó sử dụng hợp lý vũ khí KTNN trong cuộc chiến vì công bằng xã hội. Kinh nghiệm ở nước ta trong thời gian qua cũng đã có những chứng minh nhất định cho luận điểm này và cũng có những chứng minh sự lạm dụng vai trò KTNN, dẫn đến

việc khoét sâu hơn những khuyết tật của thể chế KTTT.

❹ Sự tồn tại, phát triển và vai trò chủ đạo của thành phần KTNN vừa không góp phần phát huy những ưu điểm của KTTT vừa không góp phần khắc phục các khuyết tật của KTTT. Khả năng này có lẽ không nhiều, dù sao cũng cần nghiên cứu kỹ và thận trọng. Nếu điều này được minh chứng thì cũng không có gì cần bàn thêm.

Cả 4 khả năng đều còn để ngỏ, chờ các nghiên cứu sâu sắc cả định tính và định lượng và chờ cả thực tiễn. Vì vậy, trong các cuộc thảo luận về vấn đề này thì nhiều anh chị em trong giới trí thức cho rằng: luận điểm KTTT ĐHXHCN trong các văn kiện nên có sự cân nhắc hợp lý, trong trạng thái còn quá nhiều điều chưa rõ ràng, khi mà chúng ta đang vừa xây vừa thiết kế. □

Chuyện nhà văn

Nhà phê bình văn học hỏi một ông nhà văn nổi tiếng:

- Ông đã đặt chân đến những miền đất đã được viết tới trong các cuốn sách của ông chưa?

Nhà văn mỉm cười đáp:

- Thế liệu ông có hỏi Dante câu đó sau khi Dante viết cuốn “Địa ngục” không?

Sáng chế đáng giá

Trong suốt một thời gian dài, các vị khách đến nhà một anh chàng nổi tiếng là thông minh có tài sáng chế nhiều cái mới lạ. Các vị khách đều bản khoản không hiểu sao cái cổng nhà anh ta lại khó mở đến thế.

Một người bạn thân không chịu được bèn nói:

- Cổng nhà cậu nặng, tớ phải cố hết sức mới mở được. Cậu là một người thông minh đáng nhẽ cậu phải nghĩ ra một cách gì để làm nó tốt hơn chứ?

Chủ nhà mỉm cười:

- Cái cổng chẳng làm sao đâu. Thực ra nó còn là một sáng chế cực kỳ đáng giá đấy!

- Cậu không đùa đấy chứ?

- Không, hoàn toàn nghiêm túc, bởi vì cái cổng này được gắn liền với cái máy bơm nước và như thế mỗi người khách đến đã bơm cho mình 20 lít nước từ giếng lên.

Suy nghĩ trong 5 phút

Năm 1871, ở tuổi 24, Edison trở thành chủ một xí nghiệp được nhiều người biết tiếng. Cuộc sống dần ổn định và nhu cầu có một mái ấm gia đình chợt đến trong đầu.

Ông chú ý đến cô thư kí Mary Stilwell dịu dàng, thanh mảnh làm việc trong công ty, một hôm, ông đến gặp nàng và nói: “Thưa cô, tôi không muốn phí thì giờ nói những câu vô ích. Tôi xin hỏi cô

một câu rất ngắn gọn và rõ ràng: Cô có ưng làm vợ tôi không?”

Cô gái sững sốt, không tin ở tai mình - “Ý cô thế nào? Cô nhận lời tôi nhé? Tôi xin cô hãy suy nghĩ trong năm phút” - Edison nhắc lại lời cầu hôn cấp tốc của mình.

“Năm phút cơ à? Thế thì lâu quá! Vâng em nhận lời” - đỏ mặt lí nhí, Mary đáp.

(Sưu tầm)